

**Van Riel**

hebben, die professor Zijlstra op zich zelf gemotiveerd veronderstelt dat het kan hebben.

Ik meen dat men zich van het probleem van het verminderen van de uitgaven toch wel wat korzelig afmaakt. Ik begrijp wel, dat het helemaal niet eenvoudig is in die paar maanden een paar honderd miljoen te bezuinigen. Dat kan niet, zegt Minister Zijlstra, hetgeen ook wel zo zal zijn. Ik ben blij, dat ik er niet voor sta. Ik meen te hebben begrepen, dat de heren Cals en Vondeling de mogelijkheid althans in principe wel zagen. De heer Vondeling heeft meen ik gezegd: Ik ben er ook wel eens voor gezet om op korte termijn aanzienlijke bedragen op een begroting uit te sparen. Bedoelde hij iets anders?

Minister **Zijlstra**: 70 mln.

De heer **Van Riel** (V.V.D.): O, het ging dus om veel lagere bedragen. Desondanks blijft over, dat men deze zaak van zich afwijst met een bepaalde emotionaliteit. Er wordt aldoor — niet door de Minister-President, hetgeen ik helemaal niet stel. Die is niet gebonden aan het beleid van het vorige kabinet, hij heeft deze identificatiedrang niet en is veel te verstandig om zich met nutteloze identificatiedrang te belasten — door verschillende bewindslieden uit het vorige kabinet gedaan alsof het bezuinigen — het is een ouderwets woord, laat ik spreken over vermindering van uitgaven — iets is wat men met een zekere gretigheid van zich afwijst. Ik begrijp dat niet, wanneer het om een keuze gaat, waarbij althans een kant van de zaak sterk moreel geaccentueerd is.

Ik wil nog even op het monetaire doorgaan. Wil men in de situatie van dit ogenblik één factor op toelaatbare wijze isoleren, dan ligt naar mijn gevoel op dit ogenblik — niet twee jaar geleden — de oorzaak in de overheidswooningbouw annex de daarbij behorende infrastructuur. De problemen Rotterdam en Bijlmermeer. Bij een wezenlijk goede infrastructuur en een wezenlijk goede woningkwaliteit kan een goede volkswoning op het ogenblik gemakkelijk reëel tussen de f 40 000 en f 50 000 kosten in de grote steden in het westen. Dit betekent economisch gezien een huur tussen f 4000 en f 5000 per jaar. Dit kan geen arbeider en ook geen bescheiden middengroeper betalen. Het middel van de grondprijddifferentiatie, voor een deel diefstal van de middengroepen, een extra heffing zonder wettelijke basis, wordt langzamerhand gelukkig ineffectief. Bouwen in het westen betekent daarom snel oplopende budgettaire tekorten, die, wanneer elders in de maatschappij geen grote extra besparingen plaatsvinden, in de Nederlandse praktijk en in de Nederlandse politieke verhoudingen vrijwel permanent er in stijgende mate inflatoir zullen worden gefinancierd. Het Rijk is daaraan schuldig, ook al heeft het zijn eigen financiën keurig in papieren evenwicht. De oplossing kan alleen hierin liggen, dat het rijk voldoende deflatoire tegenstroom geeft bij zijn eigen projecten en dat vrijwel constant, of wel alternatieve systemen van infrastructuurprogrammering ontwikkelt, die bij een bepaald investerings- en besparingsniveau passen en daarom bij een bepaald politiek beleid.

Onvriendelijk gezegd, is de inflatie in de omvang van het laatste jaar een prijs, die wordt betaald voor de aanwezigheid van partijen, die wel voor een programma à la Cals voelen, maar zich niet durven uitlaten over de vraag, wat de maatschappelijke consequenties van de financiering van dit programma zullen zijn. De inflatie zal onze politieke machine blijven smeren zolang wij niet echt durven kiezen. Hiervan kan ook de technische kennis en de politieke behendigheid van prof. Zijlstra ons niet afhelpen, op zijn minst niet zolang de A.R.P. hem niet als leider aanvaardt of zolang hij dat leiderschap van zich wijst.

Mijnheer de Voorzitter! Ik acht het niet zinvol, sprekende over het beleid van een overgangskabinet, gewaardeerde noodhulp voor drie maanden, algemene beschouwingen over de buitenlandse politiek te geven. Wel wil ik zeggen, dat mijn fractie grote waardering heeft voor het initiatief, dat de heer Bot op het gebied van de coördinatie van de hulp aan de onderontwikkelde gebieden heeft genomen.

**Van Riel e. a.**

Mijnheer de Voorzitter! Ik maak mij uiterst ongerust over de toekomst, als wij inderdaad een actieve conjunctuurpolitiek moeten gaan voeren. Over enige tijd is onze positie verzwakt. Het gehele Keynesiaanse systeem berust er tenslotte op, dat men in de maatschappij braakliggende krachten op een ogenblik via monetaire wegen produktief maakt en aan het werk zet. Waar wij op het ogenblik voor staan, is dat wij in een maatschappij, waar psychologisch een voortdurende drang tot overbelasting aanwezig is, op een ongelukkig ogenblik maatregelen zullen nemen om een deflatie te bestrijden, die in feite nog maar een begin is van het gezondmakingsproces. Dat is mijn vrees, ook al weer omdat coalitiekabinetten van dit type en van het type van het kabinet-Cals-Vondeling, en misschien van elk type, nooit zullen durven kiezen tussen een systematiek van gezond geld, een systematiek van bescherming van de spaarder en het vragen van onprettige offers van welke groep van de bevolking dan ook. Daar zit uiteindelijk de kern van het gehele probleem in, mijnheer de Voorzitter. Ik ben van mening — ik word daarin bevestigd door wat zich feitelijk in Nederland heeft afgespeeld —, dat de inflatie inderdaad onmisbaar is, als onmisbaar wordt aanvaard, om zekere structuursystemen van compromissen in stand te houden. Laten wij dit dan ook zeggen en laten wij ons schamen, mijnheer de Voorzitter, want het is in wezen het faillissement van ons partijstelsel.

De heer **Albeda** (A.R.P.): Mijnheer de Voorzitter! Met iets meer dan de gebruikelijk schroom neem ik hier voor de eerste keer het woord. „Met iets meer dan de gebruikelijk schroom”, omdat ik hierbij in de voetstappen ga treden van mijn voorganger in de fractie die het financiële beleid behandelde, namelijk de huidige Minister-President. Ik zal niet trachten mijn betoog van dezelfde kwaliteit maar wel van dezelfde intentie te doen zijn, in deze zin, dat ik mij loyaal, doch kritisch zal opstellen ten opzichte van een bevriend kabinet. Ik heb met mijn fractievoorzitter afgesproken, dat ik alleen zal spreken over de financiële situatie.

Het uitgangspunt van het kabinet is, dat er een inflatoire situatie is die zo spoedig mogelijk moet worden beëindigd, omdat anders, zoals in de regeringsverklaring zo fraai is gesteld, ons land vroeger of later zou worden geplaatst voor een van de ernstigste dilemma's, waarvoor de economie van een land kan worden geplaatst, namelijk de keus tussen betalingsbalansen-evenwicht en werkgelegenheid. Het moment waarop die keuze moet worden gedaan, is nog niet aangebroken; het komt echter wel naderbij. De vraag rijst, onder welke omstandigheden dat moment wel is aangebroken. Naar mijn gevoel is dat het geval, wanneer loon- en kostenpeil van een land tengevolge van een proces van inflatie dermate zijn gestegen, dat het land niet meer kan concurreren op de wereldmarkt. Als voorbeeld wordt Engeland wel eens genoemd. Bij vaste wisselkoersen is dan slechts bij onvolledige werkgelegenheid een sluitende betalingsbalans bereikbaar. Het is bijzonder moeilijk, vast te stellen in hoeverre Nederland al is voortgeschreden op de weg naar zo'n situatie. Het rapport van de S.E.R. over de mogelijkheden tot bestrijding der inflatie spreekt van een opvallende paralleliteit van de ontwikkeling der loonkosten, gerekend in nationale valuta, tussen Nederland en de andere landen van de E.E.G. in de periode 1960—1965. Nederland liep, in dollars gerekend, iets uit op andere landen tengevolge van de devaluatie van de Franse franc in 1957 en de revaluatie van de Nederlandse gulden in 1961. De jaren 1963 tot 1966 tonen een duidelijk uitlopen van Nederlands loonpeil. Dat kan men duidelijk zien in het 9de halfjaarlijkse economische rapport van de S.E.R. Nederland liep zowel uit ten opzichte van de E.E.G.-landen als, zelfs in iets sterkere mate, ten opzichte van andere landen. Sinds 1963 is er dan ook willens en wetens naar gestreefd, te komen tot een aanpassing van ons lagere loonpeil aan dat van de E.E.G.

Ik wijs in dit verband op de grafiek nr. 2.1 in het S.E.R.-advies over de inflatiebestrijding. Deze grafiek biedt een mis-

**Albeda**

troostige aanblik voor iemand die zich uitdrukkelijk met de loonaanpassing heeft beziggehouden. In deze grafiek is de relatie tussen loonkostenstijging en spanning op de arbeidsmarkt uitgezet. Dan blijkt dat alle inspanning van 1963 er slechts toe heeft geleid, dat een loonstijging is ontstaan, die ongeveer klopt met de loonstijging, die was te verwachten met een dergelijke spanning op de arbeidsmarkt. De gehele periode, zegt het S.E.R.-rapport, is gekenmerkt door een zeer sterke demand pull inflation. Mede aan de hand van de reeds eerder genoemde grafiek zou men kunnen zeggen: Man glaubt zu schieben, aber man wird geschoben. Ik wil hieruit de volgende conclusie trekken. De lonen zijn, ondanks de loonpolitiek, die in Nederland is gevoerd, veel meer afhankelijk variabel dan wij lange tijd hebben aangenomen. Ik geloof, dat vooral in het huidige stadium van de loonpolitiek de lonen, opwaarts door de druk van de arbeidsmarkt, neerwaarts door de ruimte in en boven de c.a.o.'s, in sterke mate elastisch zijn geworden. Hoe is nu de situatie van de conjunctuur op dit moment? Wij hebben op dit moment, naar mijn mening vooral tengevolge van de conjuncturele ontwikkeling in het buitenland, die leidde tot een groeiende prijsgevoeligheid van onze export, een tekort op de betalingsbalans. Dat tekort heeft in sterke mate een geldverminderend effect, hetgeen leidt tot liquiditeitsmoeilijkheden in de bedrijven. Wij zien dan ook op vrij grote schaal en in een tempo, dat ons doet schrikken, bedrijfssluitingen, waarbij het opvalt, dat deze in vele gevallen gerechtvaardigd en verklaard vanuit structurele factoren: de ontwikkeling van de E.E.G., concentratietendensen en technologische ontwikkeling. Ook zien wij het uitwiden van de zwakke bedrijven, gevallen van wanbeheer, enz. Dat proces heeft geleid tot een groeiende werkloosheid. Inmiddels hebben wij de cijfers van november: het totaal is nog steeds 1,8 pct., d.w.z. evenwicht op de arbeidsmarkt. Drenthe heeft al een werkloosheid van 5,5 pct., met een dreiging, dat dit in een snel tempo zal oplopen. Ook Groningen, Friesland en Zeeland hebben al onaanvaardbare percentages werkloosheid. Er moet met name worden gewezen op het hoge percentage — meer dan 5 — van de bouwvakarbeiders, die werkloos zijn. De pressie van de monetaire schroef van de liquiditeitsmoeilijkheden heeft als een zoeklicht plotseling structurele zwakheden laten zien in onze economie, waarbij vooral is gebleken, dat de werkgelegenheid in onze noordelijke provincies alleen maar volledig is in geval van overspanning van de werkgelegenheid in het gehele land. Op dit punt zou ik bescheiden willen wijzen op het rapport van het Christelijk Nationaal Vakverbond over de situatie in het noorden van het land, dat veel actueler bleek te zijn dan de opstellers ooit hadden gedacht. Wij bevinden ons — en daarmee spreek ik langzamerhand een gemeenplaats uit — in een situatie van aarzelende conjunctuur. Deze situatie is gekenmerkt door een zeer hoge rentestand en door kapitaalschaarste, waarvoor vele redenen zijn aan te voeren, o.a. de grote investeringen van de gemeenten, de grote bedrijfsinvesteringen en de grote investeringen in verband met het aardgas.

Prof. Witteveen heeft gezegd in een artikel van „Elsevier” van 10 december, dat zich op dit moment in Nederland een klassieke overinvesteringsscrisis ontwikkelt, met name in de overheidssector. Zijn remedie voor deze overinvesteringsscrisis is: Saneer de kapitaalmarkt, maar denk erom, dat de middelen, die ter beschikking komen, niet worden gebruikt om werkloosheid te bestrijden, want werkloosheidsbestrijding in een dergelijke situatie zou neerkomen op een zinloze vestzak-broekzak-operatie. Het lijkt mij, dat deze typering — en vooral de voorgestelde remedie — gevaarlijk is. De conjunctuur is niet een nationaal, maar een internationaal fenomeen. Ik dacht, dat het voor economen verstandiger was zich aan te sluiten bij de taal van een andere econoom, namelijk prof. Schouten, die heeft gezegd: „Het meest fundamentele kenmerk van de economie op dit moment is de onzekerheid.”

Men zou kunnen stellen, dat de laatste acht jaar de totale vraag van particuliere en overheidsconsumptie plus die van buitenlandse afnemers plus die van particuliere en overheids-

investeringen tezamen altijd net iets groter is geweest dan de totale productie. Het is dus niet zo eenvoudig één schuldige aan te wijzen voor de inflatie, die wij de laatste jaren hebben meegemaakt.

In de regeringsverklaring wordt naar mijn gevoel terecht gesteld, dat de overbesteding, die wij meemaken, niet alleen door de monetaire rem moet worden tegengegaan, maar ook door budgettair optreden. Daardoor kan de kapitaalnoed van de gemeenten worden opgelost en de liquiditeitspositie van de bedrijven verminderen. Het regeringsprogramma van 1967 heeft dan ook twee kenmerken: in de eerste plaats de overbesteding tot staan te brengen, in de tweede plaats de kapitaalmarkt te saneren.

De diagnose overbesteding lijkt mij thans juist. De vraag rijst, of dat ook geldt van de remedie. Daarbij moet worden opgemerkt, dat het program zal moeten fungeren in het jaar 1967. Wat is nu te zeggen van de ontwikkeling in het jaar 1967? Ik heb reeds gezegd, dat er een fundamentele onzekerheid is. Toch meen ik, dat er reden is, aan te nemen, dat zeer sterke krachten de overbesteding zullen gaan beperken. Er zijn in de eerste plaats de consumptieve uitgaven van de Nederlandse bevolking. Reeds thans nemen de consumptieve uitgaven slechts weinig meer toe. Ik geef maar een paar cijfers. In de periode van juli—september 1965 was de reële consumptie per hoofd in Nederland gestegen met 5,2 pct. ten opzichte van dezelfde periode van het voorgaande jaar. In dezelfde periode van 1966 bleek, dat de stijging ten opzichte van 1965 maar 2,1 pct. per hoofd per jaar was geweest. Neemt men echter de duurzame consumptiegoederen, en juist deze zijn in bijzondere mate conjunctuurgevoelig, dan blijkt, dat de stijging in de periode 1965 op 1966 vrijwel nihil was. Inmiddels nam uiteraard de totale Nederlandse productie toe. Onze export nam niet sterk toe. Het gevolg is: afzetproblemen in vele bedrijven, met name in bedrijven, die duurzame consumptiegoederen fabriceren, met het gevolg, dat men dagelijks kan zien in de kranten: reclame-acties, inruilpremies e.d. Het is naar mijn mening aan te nemen, dat deze ontwikkeling zal voortgaan in 1967. De verwachte loonstijging van 1967 wordt vrijwel geheel afgeroomd door prijsstijgingen en premieverhogingen, met uiteraard gevolgen voor de inkomens van degenen, die moeten leven van detailhandel en ambacht. Daarbij wilde ik er met name nog op wijzen, dat de elasticiteit van ons loonpeil veel groter is dan in de tijd, dat de loonpolitiek nog algemeen geloofwaardig was. In geval van zelfs maar een geringe werkloosheid zal blijken, dat het peil van het loon, dat wordt uitbetaald in de bedrijven, belangrijk lager kan liggen dan het voorheen was. Er zit boven en in de collectieve arbeidsovereenkomsten vandaag aan de dag ten gevolge van zwart-loonvorming een grote ruimte.

Van de particuliere consumptie kom ik op de particuliere investeringen. Het negende halfjaarlijkse rapport van de S.E.R. verwacht een daling in absolute zin van de investeringen in vaste activa in 1967. Het lijkt bovendien voor de hand te liggen, dat de bedrijven in 1967 een voorzichtiger voorraadbeleid zullen gaan volgen. Tot nog toe was het in Nederland aldus, dat, wanneer de binnenlandse bestedingen, consumptie plus investeringen afnamen, dit gat direct werd opgevangen door een stijging van de uitvoer. De vraag rijst, of dit effect zich ook dit jaar zal voordoen. Inderdaad is er de laatste twee maanden een lichte verbetering van onze betalingsbalanspositie te constateren, met name van de handelsbalans, maar dit kan naar mijn gevoel gemakkelijk van toevallige aard zijn. Er wordt hierbij op schepen en vliegtuigen gewezen. De geachte afgevaardigd de heer Vos ziet een voortschrijdende en constante verbetering in de toekomst. Ik ben hier niet zeker van; ik heb hierover mijn twijfels. Naar mijn gevoel doet noch de ontwikkeling in Duitsland, noch die in België, noch die in Groot-Brittannië of in de Verenigde Staten een sterke stijging van onze uitvoer verwachten. Weliswaar zal er dit jaar wellicht geen mond- en klauwzeer zijn en is er ongetwijfeld een zekere stimulans te verwachten van de export van aardgas,

**Albeda**

maar een voorzichtige raming van de uitvoer lijkt mij toch bijzonder verstandig. Wanneer ik ten slotte de overheidsinvesteringen bezie, dan moet ik vaststellen dat ook hier een zekere achteruitgang in de sfeer van de gemeenten, de woningbouw en de wegenbouw vrijwel onvermijdelijk lijkt. De conclusie is naar mijn mening niet moeilijk: sterk deflatoire krachten zullen in 1967 gaan werken. Een mogelijk gevolg hiervan kan zijn, dat een betrekkelijk geringe stijging van de invoer vergezeld gaat van een ook weer betrekkelijk geringe stijging van de uitvoer, met als gevolg, dat er een betalingsbalansevenwicht bij een bepaalde mate van werkloosheid ontstaat. Naar mijn mening is het goed om tegen deze achtergrond het instrumentarium, dat de regeringsverklaring voorstelt, te bezien. Het netto-effect van de voorgestelde belastingmaatregelen is uiteraard deflatoir. Dit is vandaag aan de dag juist. De vraag rijst echter, hoe dit zal zijn in 1967. Het is daarom van grote betekenis, dat de Regering inderdaad manoeuvreerruimte krijgt. De verlaging van de directe belastingen kan eerder plaats vinden; de verhoging van de omzetbelasting kan later worden ingevoerd. De Regering krijgt hierdoor zeer belangrijke volmachten en naar onze mening vraagt zij die, gezien de situatie waarin wij thans verkeren, terecht. Ik wil in dit verband toch gaarne een paar vragen stellen. Deze vragen komen eigenlijk neer op één punt, namelijk wat de criteria van deze Regering zullen zijn. In de eerste plaats voor een eventueel eerdere belastingverlaging; dat wil zeggen: voor een algemene belastingverruiming; in de tweede plaats voor een gerichte werkgelegenheidspolitiek; dit moet uiteraard een andere zijn dan het lapmiddel van de aanvullende werken; in de derde plaats wanneer weer gebruik zal worden gemaakt van de mogelijkheid om investeringsaftrek toe te passen. Ik meen, dat van het antwoord op die vragen het standpunt van de Kamer moet afhangen. Wat hierover tot nu toe is medegedeeld — in de verschillende stukken en in de Tweede Kamer — is nog niet geheel duidelijk. Ik vind het ook persoonlijk niet geheel bevredigend. Ik lees b.v. op bladzijde 7 van de regeringsverklaring over een wezenlijke werkgelegenheidspolitiek binnen de grenzen, die de verslechterde betalingsbalanspositie stelt. In de nota naar aanleiding van het verslag over het uitstel van de verlaging van de inkomstenbelasting en van de loonbelasting staat op blz. 2:

„Of verruiming van de bestedingen over een breed vlak aanvaardbaar is, hangt onder meer af van de ontwikkeling van de betalingsbalans, de lonen en de prijzen, de werkloosheid en de gemeentelijke financiën.”.

Moet hieruit worden afgeleid, dat de Regering ook bij een sterke ontwikkeling van de werkloosheid — die lijkt mij met name voor het noorden van het land voor de hand te liggen — op het standpunt staat, dat gekozen moet worden tussen betalingsbalansevenwicht en werkgelegenheid en dat dan in laatste instantie de keuze zal worden bepaald door het eerste? Ik meen, dat het antwoord op deze vraag van beslissende betekenis moet zijn voor de kwestie, of men bereid is de Regering het sterke instrumentarium in handen te geven, waaraan zij — nogmaals — behoefte heeft in een situatie van aarzeling der conjunctuur.

Ten slotte nog een enkele opmerking over de verhoging der omzetbelasting. Ik moet zeggen, dat ik persoonlijk sterke aarzeling gevoel ten aanzien van het aanvaarden van de mogelijkheid van die vervroegde invoering der omzetbelastingverhoging. Ik heb daarvoor drie redenen. In de eerste plaats denk ik aan de gevolgen van de verhoging der omzetbelasting op het loonfront. Het lijkt mij een illusie om te menen, dat de Regering op dit moment het loonpolitieke instrument werkelijk in handen heeft. In de tweede plaats weet op dit moment niemand, aan welke regering men dit instrument van die vervroeging van de verhoging in handen geeft. In de derde plaats leidt een verhoging van de omzetbelasting in geval van een overspanning tot een extra impuls voor prijsstijging en in geval van werkloosheid tot een extra vermindering van de bestedingen, als de lonen toch al dalen ten gevolge van de werkloosheid.

De heer **Van der Spek** (P.S.P.): Mijnheer de Voorzitter! Het kabinet-Cals is gevallen door aanneming van de motie-Schmelzer in de Tweede Kamer, kennelijk ten behoeve van de opvolging van dat kabinet door een rechtser kabinet, een verandering die wij uiteraard op zich zelf gezien betreuren. Daaraan wil ik gaarne de opmerking toevoegen, dat de kritiek op de wijze van optreden van de heer Schmelzer ons ten dele zeer overtrokken lijkt. Ik geloof, dat het duidelijk moet zijn, dat elke fractie te allen tijde het recht moet hebben, zich kritisch op te stellen ten opzichte van de Regering, ook wanneer partijgenoten daarvan deel uitmaken.

Dit brengt mij op een algemeen probleem, waarover ik wel graag de mening van de Minister-President zou willen horen. Bij de regeringsvorming in Nederland is het min of meer de gewoonte geworden, dat tussen de fracties afspraken worden gemaakt, die zo ver gaan dat het compromis, dat daarbij tot stand komt, zich uitstrekt tot zaken die slechts aanvaardbaar zijn voor een deel der partijen die aan de Regering deelnemen. Met de consequentie dat degenen voor wie deze zaken niet aanvaardbaar zijn, beloven om toch voor te stemmen, wanneer de desbetreffende wetsontwerpen aan de orde komen. Zij stemmen dus voor zaken, waar zij eigenlijk tegen zijn, in ruil voor de omgekeerde houding van andere regeringsfracties. Nu geloof ik, dat dit punt één van de vertroebelende factoren in de Nederlandse politiek is en dat de moeilijkheid, die daaruit voortvloeit, nl. dat men achteraf tegenover zijn eigen politieke achterban toch heel moeilijk zijn houding kan uitleggen en rechtvaardigen, een van de ongetwijfeld vele oorzaken is van de impasse, waarin de Nederlandse politiek op dit ogenblik voor een deel verkeert.

Nu meen ik, dat het wat de belangrijke punten betreft helemaal niet nodig is, dat afspraken worden gemaakt die zo ver gaan, dat men belooft te zullen stemmen voor dingen, waar men eigenlijk tegen is. In het algemeen zal nl. tóch een meerderheid voor het desbetreffende voorstel aanwezig zijn in de Kamers, al zou één van de regeringsfracties tegen stemmen. De oppositie zal dan nl. zeker gedeeltelijk voor stemmen. Ik zou bijna zeggen: Anders had men bij het overleg over de regeringsvorming niet eens met een dergelijk controversieel punt durven aankomen. Men zou dus kunnen regeren met wisselende meerderheden en dat zou m.i. betekenen, dat Regering en parlement duidelijker hun eigen gescheiden verantwoordelijkheden behouden.

Ik meen, mijnheer de Voorzitter — en daarom heb ik gevraagd, of de Minister-President hierover zijn mening wil geven — dat dit aansluit bij een opmerking die hij onlangs maakte in de Tweede Kamer, nl. toen hij stelde dat parlementair relevant is, veel meer dan de kwestie, uit welke partijen een kabinet bestaat, de vraag, of de Regering meerderheden in de Kamer voor haar beslissingen weet te krijgen. Dat sloeg niet op dit punt, maar ik geloof wel dat de samenhang voor hem niet zal zijn te ontkennen.

Hoe het ook zij, mijnheer de Voorzitter, de consequentie van de gang van zaken is, dat wij voorlopig met dit overgangskabinet hebben te maken, hoewel het naar onze mening niet nodig was geweest, omdat het kabinet-Cals zelf de Kamer had kunnen en volgens ons ook had moeten ontbinden, namelijk vanuit zijn onmiskenbare visie, dat de samenstelling van de Tweede Kamer niet meer in overeenstemming was met de volkswil. Ik geloof, dat deze weigering geen bewijs van staatsmanschap is. Er lagen immers toch zo veel waardevolle initiatieven klaar, zowel in de vorm van wetsontwerpen, als in de vorm van een algemene maatregel van bestuur?

Wat betreft de formatie wil ik gaarne één punt in het midden brengen, dat ook in de Tweede Kamer in discussie is geweest, namelijk het feit, dat het in de regeringsverklaring door de Minister-President (men kan het lezen op blz. 297 van de *Handelingen* van de Tweede Kamer) als volgt is geformuleerd:

„Ik heb ten slotte ook nagegaan, of uit christelijk-historische kring Ministers in het kabinet zouden kunnen worden opgenomen, maar zulks is, vooral mede gelet op de voortschrijdende tijd, niet mogelijk gebleken.”.